

Процько Євгенія Сергіївна

(Україна, Умань)

БАГАТОМОВНІСТЬ В СУЧАСНОМУ СВІТІ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На Землі, мабуть, не залишилося місця, де б людина за своє життя мала справу лише з однією, своєю рідною мовою. Все це відбувається хоча б тому, що засоби масової інформації проникають у всі сфери нашого життя, а разом з ними, і велика кількість іншомовної інформації. Багато людей подорожують, мігрують, намагаються прилаштуватися до нового середовища. Як відомо, у більшості країнах іноземні мови входять навіть у шкільний мінімум.

В багатьох країнах люди вдома розмовляють на діалекті або місцевою мовою, а в офіційній ситуації використовують літературний варіант державної мови. Таку ситуацію називають «диглосія» (від ди- + гр. glossa = мова) – 1) здатність індивіда розмовляти двома мовами; 2) одночасне існування в суспільстві двох мов або двох форм однієї мови [6, с.192]). Наприклад, в німецькомовній Швейцарії в повсякденному спілкуванні використовують діалект, а стандартну німецьку мову – в старшій школі, в офіційному мовленні та на телебаченні. Якщо в суспільстві існує диглосія, то багато людей можуть стати двомовними. Але це має особистісний характер. Одні люди гарно володіють мовами, у інших одна із мов може сильно відрізнитися за обсягом вмінь. Явище диглосії досить нестабільне: мови можуть змішуватися на різних рівнях. Чим вони генетично ближчі, тим швидше це явище відбувається [2, с.50].

Отже, білінгвізм або двомовність (фр. bilinguisme, від лат. bilinguis = двомовний) — володіння і поперемінне користування особою або колективом двома мовами [6, с.91]. Білінгвізм або двомовність трактується як здатність до оперування кількома мовами. Нерідко як знання більше двох мов зустрічається багатомовність (або мультілінгвізм, полілінгвізм (від полі- + лат. lingua = мова)

– багатомовність [6, с.483]). Він буває двох видів — національний (вживання декількох мов у певній суспільній спільноті) та індивідуальний (вживання індивідом декількох мов, кожна з яких обирається відповідно до певної мовленнєвої ситуації). Наприклад, у Європі, у Люксембурзі основна місцева мова — летцебургиш, а офіційними мовами є французька та німецька. У Швейцрії три державні мови — французька, німецька італійська та циганська, в Нідерландах — англійська та німецька, а у Бельгії- нідерландська, французька та німецька мови [5, с.24] .

Найбільш типові причини виникнення білінгвізму: 1) коли дитина виховується в сім'ї, де батьки говорять різними мовами; 2) коли няня або гувернерка, яка багато часу проводить з дитиною, говорить іншою мовою, і таким чином навчає її; 3) коли сім'я живе в іншомовному середовищі, і дитина поза сім'єю спілкується іншою мовою. Не дивлячись на те, що білінгвізм розглядається з різних позицій, всі вчені прийшли до єдиного висновку: існує первинна мовна система, яка використовується для спілкування. Людину, яка використовує лише одну систему у всіх ситуаціях спілкування, можна назвати монолінгвом. Білінгв (фр. *bilingue*, від лат. *bilinguis*= двомовний) – людина, яка вільно володіє двома мовами [6, с.91].

За даними досліджень, білінгвів у світі більше, ніж монолінгвів. Близько 70 % населення планети в тій, чи іншій мірі можуть спілкуватися двома і більше мовами. Це характерно для регіонів, де проживають різні національності: наприклад, в Дагестані, в індіанців Південної Америки, в Новій Гвінеї. Приблизно чверть країн на Землі визнають офіційно дві мови на своїй території, і лише шість країн – три і більше мов. За останніми дослідженнями 56 % жителів Європи володіють двома мовами, 28 % - трьома. Кожні 5 років кількість людей, які знають дві мови збільшується на 9 %. [2, 63].

Проблемою багатомовності займалися багато вчених, зокрема: Ю. Д. Дешерієв, І.Л. Медведева, Е.Ю. Протасова, Ю. Мартін, Т. Накаяма, Л.В. Щерба, Е.М. Верещагін, П. Меар та інші.

Урахування тісної взаємодії зовнішніх (соціальних) і внутрішніх (структурних) факторів у процесі розвитку і функціонування лінгвістичних об'єктів є однією з методологічних вимог мовознавчих досліджень. «Мовна структура, — пише Ю. Д. Дешерієв, — це продукт історичного формування і розвитку мови в нерозривному зв'язку з розвитком суспільства, трудової діяльності, мовленнєвої практики і суспільної свідомості людей». Білінгвістична взаємодія (двох мовних систем у межах єдиного колективу носіїв білінгвізму) має комплексний характер: по-перше, це взаємодія функціонування двох мов у процесі реалізації суспільно-комунікативних потреб (функціональна взаємодія), по-друге, — взаємодія структур мов, що контактують у межах колективу носіїв двох систем комунікації (структурна взаємодія) [5, с.24].

Останнім часом в зарубіжних працях білінгвізм розглядається з точки зору педагогіки та методики вивчення іноземної мови, через призму лексичних помилок, які з'являються при вивченні другої мови. Так, І.Л. Медведєва говорить про проблему «нестачі слів» у білінгвів і недостатнє володіння лексикою. У своїй роботі «Психолінгвістичні аспекти функціонування іноземного слова» вчена розглядає ряд методологічних підходів при навчанні іноземним мовам. Ці підходи, на її думку, не є достатніми. В своїй роботі вона порушує питання про обсяг словникового запасу білінгва [5, с.27].

Інший дослідник, П. Меар, намагається знайти засіб, який має допомогти відрізнити студента, який вивчив список слів, від особи, словник якої вже сформований. Ця відмінність є досить важливою, так як білінгв — це людина, яка не просто знає певну кількість слів, а людина, яка може вільно формувати своє мовлення іноземною мовою. А для цього необхідно, щоб існували зв'язки між словами у мові [5, с.26].

Класифікація білінгвізму в повній мірі вивчена в концепції Е.М. Верещагіна, який виділяє 4 критерії класифікації білінгвізму:

- 1) білінгвізм оцінюється кількістю дій, які виконуються на основі даного вміння. В цій концепції виокремлюють рецептивний (коли

білінгв розуміє мовні одиниці іншої мовної системи), репродуктивний (білінгв може відтворити прочитане і почуте) та продуктивний білінгвізм (білінгв не лише відтворює мовні одиниці іншої мовної системи, а й може сам їх створити) [4, с.54];

2) співвідношення двох мовних механізмів між собою. Цей критерій класифікації білінгвізму полягає в тому, що обидві мовні системи можуть функціонувати незалежно один від одного, або можуть бути пов'язані під час мовлення. Вчений виділив чистий білінгвізм (білінгв може користуватися лише однією мовою в конкретній ситуації) та змішаний (дві мови вільно замінюють одна одну) [7, с.126];

3) спосіб зв'язку мови кожної з мов з мисленням. Виокремлюють безпосередній білінгвізм (другу мову вивчають «несвідомо- інтуїтивним практичним способом») та опосередкований білінгвізм (вторинні мовні навички і вміння пов'язані через первинні мовні вміння, і напрям з думкою не співставляються) [1, с.87];

4) відмінності умов вивчення іноземної мови. Вирізняють природній білінгвізм (характерний для людей, які проживають в країні, мову якої вивчають) та штучний білінгвізм (характерний для осіб, які живуть в рідній країні і вивчають іноземну мову в навчальних закладах) [3, с.35].

Водночас білінгвізм класифікується на субординативний та координативний. Субординативний білінгвізм – білінгвізм, при якому існує домінантна мова (мова мислення). Координативний білінгвізм – двомовність без домінантної мови. Механізм білінгвізму полягає в переході з однієї мови на іншу. Це залежить від навичок мовного слухового сприйняття, ймовірності прогнозування й самоконтролю у вихідній та першочерговій мовах.

Деякі вчені вважають, що білінгвам складно повністю виключити другу мову, принаймні, для розуміння. Також, під білінгвізмом слід розуміти відсутність вимоги абсолютно вільного володіння двома мовами. Якщо одна мова не заважає іншій, а друга мова розвинута на високому рівні, близькому до

володіння рідною мовою, то тут вже можна говорити про збалансовану двомовність. Це стосується не лише окремих осіб, а й мовних суспільств. [8, с. 210].

Підводячи підсумки, варто зауважити, що вчені розуміють двомовність та багатомовність як збільшення можливостей особистості, підвищення його інтелектуального рівня. Отже, дана проблема є досить актуальна на сьогоднішній день.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляев В.Б.. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. М. Учпедгиз,1959.
2. Вайнрайх У. *Одноязычие и многоязычие*. – Зарубежная лингвистика. III. М., 1999
3. Верещагин Е.М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия. М., МГУ, 1969.
4. Верещагин Е.М. Вопросы теории речи и методики преподавания иностранных языков. М., 1969.
5. Засєкін С. В. Психолінгвістичні аспекти перекладу. —Луцьк: ВІЕМ, 2006. — С. 24-27: 30-31
6. Новий словник іншомовних слів: близько 40 000 слів і словосполучень/ Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Дем'янюк; за ред. Л.І. Шевченко – К.; АРІЙ 2008.- 672с.
7. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. Л., 1974.
8. Grainger, J., Dijkstra, T. 1992. On the representation and use of language information in bilinguals. In *Advances in Psychology*, 83, 207-220.